

BESLUIT

Wat duidelik geword het uit hierdie studie van die ek-spreker in 'n verteenwoordigende aantal gedigte uit Breytenbach se debuutbundel, is dat die Zen-Boeddhisme 'n diepgaande invloed op hierdie digwerk het. Veral speel dit 'n besondere rol ten opsigte van die ek in die gedig, soos ek probeer aantoon het.

In die meerderheid gedigte gaan dit om die ek en sy wêreld, maar dit ontaard selde in 'n ekkerrigheid; die ek leef nie as 'n vreemde element binne die gedig nie. In die meeste gedigte is die ek-spreker funksioneel geïntegreer met die ander elemente van die gedig. Weliswaar ontspoor hierdie gedigte soms - veral in afdeling 2: hoe hard mens ook al meewerk om bepaalde gedigte van hierdie afdeling te begryp, is die beelde en assosiasies van so 'n hoogs persoonlike aard dat hulle net nie wil kommunikeer nie.

In die beste gedigte is die ek-spreker beeldend besig om die gewone geskeie kategorieë te probeer verenig en terug te dwing tot 'n gelykheid, 'n ooreendersheid. Die ek as ek is - op 'n paar uitsonderings na - nooit belangrik in die gedig nie; hy is ding tussen dinge - één nietige element in 'n wêreld waar mooi en lelik, liefde en droefheid, ensovoort, sáám bestaan.

Die deurlopende werkswyse van hierdie spreker is dan om eenwording tussen dinge te bewerkstellig, en om via die skeppende verbeelding transformasies te bewerkstellig. Hierdie poësie is 'n poësie waarin wonderlike dinge plaasvind, soos ons so telkens gesien het. Dit is veral poësie wat speel met werklikhede, moontlikhede, drome, verbeeldingsreise.

Die ek-spreker figureer in hierdie bundel in verskillende gedaantes en houdinge, soos ek probeer aandui het: as 'n karikatuur en alter ego van die self, as digter-malle, digter-eensame, digter-sieke, as reisiger, as minnaar in verskillende gestaltes. Tussen al hierdie sprekers is daar bepaalde ooreenkomste. Dit word veral bewerkstellig deur die gedigte wat telkens na mekaar verwys, wat inbuig op mekaar; en ook 'n bepaalde stel 'omstandighede' wat in die meeste gedigte aanwesig is, naamlik: 'n kamer, nag, 'n besef van 'n tekort by die spreker, lewe en dood wat gesamentlik teenwoordig is, ensovoort.

Hierdie poësie skep ook soms die indruk van 'n verwikkelde toespraak. Die sprekende stem praat in die gedig om die stilte (dood, angs, verlange, ensovoort) te besweer. Dit is 'n durende proses wat telkens herhaal moet word. In die meeste gedigte is daar dan ook sprake van die tyd wat sloop en aftakel en vernietig. Die gedig word hierteen as verweer ingespan. Dit is 'n durende poging om tot 'n versoening te kom, om bevry te word, om te aanvaar, om te troos en vertroos te word in 'n wêreld waar die skone en die aaklige langs mekaar en soms in dieselfde ding bestaan.

Om saam te vat: dit is 'n bundel wat opgebou is rondom 'n ek, 'n ek wat in verskillende gedaantes en houdinge skuilgaan. En in die meeste gedigte is die ek en sý wêreld die spil waaróm die gedig draai, maar dit is Breytenbach se prestasie as digter in sy debuut: dat die ek-spreker in hoë mate funksioneel is binne die gedig en selde 'n kritiese faktor word.

BIBLIOGRAFIE

Boeke

Antonissen Rob.	1966	<i>Spitsberaad</i> Kaapstad, ens.: Nasou
Bekker Pirow	1970	<i>Die titel in die poësie</i> Kaapstad, ens.: Tafelberg
Breytenbach Breyten	1973	<i>'n Blik van buite</i> Kaapstad: Departement van Buitemuurse studies Universiteit van Kaapstad
Breytenbach Breyten	1977	<i>Blomskryf</i> Emmerentia: Taurus
Breytenbach Breyten	1967	<i>Die huis van die dowe</i> Kaapstad, ens.: Human & Rousseau
Breytenbach Breyten	1964	<i>die ysterkoei moet sweet</i> Johannesburg: Afrikaanse Pers-boekhandel
Breytenbach Breyten	1969	<i>Kouevuur</i> Kaapstad: Buren
Breytenbach Breyten (Jan Blom)	1970	<i>Lotus</i> Kaapstad: Buren
Breytenbach Breyten	1973	<i>Met ander woorde vrugte van die droom van stilte</i> Kaapstad: Buren
Breytenbach Breyten	1971	<i>Om te vlieg</i> Kaapstad: Buren
Breytenbach Breyten (B.B. Lasarus)	1976	<i>'n Seisoen in die paradys</i> Johannesburg: Perskor
Breytenbach Breyten	1972	<i>Skryt Om 'n Sinkende skep blou te verf</i> Amsterdam: Meulenhoff Nederland
Breytenbach Breyten	1976	<i>Voetskrif</i> Johannesburg: Perskor
Brink André P.	1967	<i>Aspekte van die nuwe prosa</i> Pretoria, ens.: Academica

- Brink André P. 1971 *Die poësie van Breyten Breytenbach* Pretoria, ens.: Academica
- Brooks C en R.P. Warren 1960 *Understanding poetry* New York, ens.: Holt, Rinehart en Winston
- De Villiers M., J. Smuts en L.C. Eksteen 1967 *Kernwoordeboek van Afrikaans* Kaapstad, ens.: Nasou
- Du Plessis P.G. 1968 *Die verwysing in die literatuur* Kaapstad, ens.: Nasionale Boekhandel
- Eliot T.S. 1961 *Selected essays* Londen: Faber & Faber
- Galloway F.C.J. 1976 *Die sinestetiese beeld in die poësie van Breyten Breytenbach* (M.A.-verhandeling) Bloemfontein
- Geldenuys J.N. (red.) 1958 *Die Bybel met verklarende aantekeninge I* Kaapstad: Verenigde Protestantse uitgewers
- Grové A.P. 1966 "Wat sê die digter?" *Smal swaard en blink* Kaapstad, ens.: Academica
- Grové A.P. en Elize Botha 1968 *Handleiding by die studie van letterkunde* Kaapstad, ens.: Nasou
- Guirand Felix (red.) 1974 *New Larousse Encyclopedia of Mythology* Londen, ens.: Hamlyn
- Jones Jack Raymond 1966 *The man who loves the sun* Londen: Evans Brothers Limited
- Kannemeyer J.C. 1965 *Die stem in die literêre kunswerk* Kaapstad, ens.: Nasou
- Krige Uys 1962 *Éluard en die surrealisme* Kaapstad, ens.: HAUM
- Lindenberg E. 1965 *Onsydige toets* Kaapstad, ens.: Academica
- Louw N.P. van Wyk 1969 *Nuwe verse* Kaapstad, ens.: Nasionale Boekhandel

- Louw N.P. van Wyk 1967 *Swaarte- en ligpunte Kaapstad, ens.: Nasionale Boekhandel*
- Olivier S.P. 1972 *Aspekte van ballingskap en vaderland in die poësie van Breyten Breytenbach (M.A.-verhandeling) Stellenbosch*
- Opperman D.J. 1961 "Kolporteur en kunstenaar" *Aanslag Kaapstad, ens.: Human & Rousseau*
- Osborne Harold (red.) 1971 *The Oxford companion to art Londen: Oxford University Press*
- Robinson Ammerensia 1971 *Aspekte van die poësievernuwing in Afrikaans na 1950 (M.A.-verhandeling) Potchefstroom*
- Scholtz H. vander Merwe 1959 *In en om die gedig Kaapstad, ens.: Human & Rousseau*
- Schoonees P.C. (red.) 1950 *Woordeboek van die Afrikaanse Taal Pretoria: die Staatsdrukker*
- Suzuki D.T. 1970 *Essays in Zen Buddhism Londen: Rider & Co.*
- Suzuki D.T. 1971 *Sengai the zen master Londen: Faber & Faber*
- Swillens P.T.A. 1971 *Encyclopedie van de schilderkunst en aanverwante kunsten Utrecht, ens.: Uitgewery het spectrum N.V.*
- Tralbaut Marc Edo 1969 *Vincent van Gogh Londen: Macmillan*
- Van den Doel H.G. 1968 *creatief gedichten lezen Meppel: J.A. Boom en Zoon*
- Wallace Robert 1975 *The world of Van Gogh 1853-1890 Time-Life International (Nederland) B.V.*
- Watts Alan W. 1957 *The way of zen Londen: Thames & Hudson*
- Wellek R. en A. Warren 1966 *Theory of literature Londen: Penguin*
- Wimsatt W.K. 1962 *The verbal icon Stad nie vermeld: Noonday Press*

Tydskrifte en koerante

Breytenbach Jan	1977	"Omstrede Breytenbach wen dalk al vanjaar se pryse" <i>Rapport</i> 6 Maart 1977
Brink Adré P.	1967	"Blomme vir Boeddha" <i>Standpunte</i> XXI:1
Brink André P.	1975	"Octavio Paz en 'Die blanko gedagte'" <i>Standpunte</i> XXVIII:4
Coetzee A.J.	1968	"'n Ander 'ars poetica'?" <i>Kol</i> 1:2
Coetzee A.J.	1975	"Só het Breyten vir homself sy mensheid bewys" <i>Rapport</i> 7 Desember 1975
Eörsi Istvan	1969	"The poetic I" <i>The New Hungarian Quarterly</i> X:35
Grové A.P.	1967	"Tendense in die hedendaagse Afrikaanse poësie" <i>Standpunte</i> XX:5
Louw N.P. van Wyk	1965	"Die A.P.B.-prys vir 1964" <i>Kriterium</i> III:1
Opperman D.J.	1965	"Die A.P.B.-prys vir 1964" <i>Kriterium</i> III:1
Schutte R.	1965	"Afrikaanse poësie hou tred met ontwikkeling" <i>Die Vaderland</i> 5 Februarie 1965
Steenberg D.H.	1975	"Zen-Boeddhisme" Instituut vir bevordering van Calvinisme P.U. vir C.H.O. Studiestuk nr.91.
Van Rensburg F.I.J.	1965	"Sommige sal lag, ander sal hulle bloedig vererg" <i>Die Volksblad</i> 21 Januarie 1965
Viviers Jack	1975	"'Ek is jammer vir die onreg en verdriet'" <i>Beeld</i> 26 November 1975

Samevatting van 'n verhandeling oor:

DIE EK(-SPREKER) IN DIE YSTERKOEI
MOET SWEET VAN BREYTEN BREYTENBACH

deur

Pieter Hendrik Roodt
onder leiding van
professor A.P. Grové, in die Departement
Afrikaans van die Universiteit van Pretoria
vir die graad Magister Artium

In hierdie studie ondersoek ek die ek-spreker in Breyten Breytenbach se debuutbundel. Om hierdie doel te verwesenlik, het ek 'n verteenwoordigende aantal gedigte uit die drie afdelings van die bundel in die ondersoek betrek en die ek-spreker in dié gedigte nagegaan.

Daar bestaan verskil van mening deur die kritici oor die "ek" in hierdie bundel. In Hoofstuk 1 wys ek hierop deur kort aanhalings. F.I.J. van Rensburg en R. Schutte beskou *die ysterkoei moet sweet* as ekshibisionisties; N.P. van Wyk Louw meen daar is 'n bietjie te veel "ek-Breyten-rig-heid" in hierdie verse; A.P. Grové oordeel dat die ek in hierdie gedigte hom soms opdring aan die leser en dit kán die gevaar inhou dat die gedig as afsonderlike struktuur aangetas kan word; André P. Brink en Rob. Antonissen is van mening dat dit 'n ek-bundel sonder ekkerigheid is; D.J. Opperman meen dit is poësie wat 'n voorliefde het vir selfportrettering en selfspot, maar die verse is soms gesog en ekshibisionisties.

In Hoofstuk 2 gaan ek literêr-teoreties in op die ek-spreker in die gedig. Ek probee veral - deur bekende kritici en teoretici se uitsprake te beredeneer - antwoorde vind op o.m. die volgende vrae: Watter rol speel die ek in die gedig? Is daar 'n verskil tussen dié poëtiese ek en die persoonlike ek in die gedig? Dit is ou vrae in die literatuur wat op voorbeelde af al bevredigend beantwoord is deur verskillende kritici, maar Breytenbach se poësie dwing mens om jouself opnuut rekenskap hiervan te gee - soos die verskillende oordele in Hoofstuk 1 gegee, bewys.

Vanaf Hoofstuk 3 ontleed ek die bundel sistematies, dit wil sê afdeling vir afdeling en in sy samehang, met besondere aandag aan die rol van die ek-spreker in die gedig. In hierdie hoofstuk konsentreer ek slegs op die eerste gedig van die bundel, "Bedreiging van die Siekes". Dit is 'n heel ongewone gedig vir Afrikaans, 'n voorstellingsgedig waarin twee markante ek-sprekers hulle verskyning maak: 'n spottende seremoniemeester wat "*die maer man met die groen trui*" - "*Breyten Breytenbach*" - aan 'n gehoor voorstel. Laasgenoemde figuur dra dan, vol angs en vrees, 'n gedig voor, 'n gedig wat sy problematiek openbaar: die feit dat hy vasgevang sit in 'n wêreld wat hom bedreig. Hierdie wêreld word in sterk visuele beelde voorgestel. Dis 'n surrealistiese wêreld waarin die reën wat oor alles uitsak die strate in bloed verander. Die ek-Breytenbach van die gedig sien profeties sy eie onafwendbare begrafnis: hierin móét sy gehoor 'n aandeel hê, want hy beveel hulle om hom eers te wond en dan in die grond te "plant". Intussen sal hy - in die gedig uitgewys as 'n sieke - bly praat oor die saam- en naasbestaan van uiterstes: dood en ontbinding, en "leeubekkies" en "prewelende monnike". In die slotstrofe lewer die seremoniemeester weer spottend kommentaar op die Breytenbach-van-die-gedig: hy meen hy is skadeloos en die gehoor moet hom genadig wees.

Hierdie gedig kan gesien word as opdraggedig van die bundel, in besonder van die eerste afdeling, *die maer man met die groen trui* - 'n titel ontleen aan hierdie gedig: veral deur die besondere procédé van selfspot en die deurlopende motiewe van angs, bedreiging, dood, verrotting én groei, ensovoort, wat telkens deur die gedigte sirkuleer. Hierdie gedig is ook net 'n "voorbeeld" - in ander "voorbeelde" word hierdie motiewe sterker uitgewerk en/of gewysig.

In Hoofstuk 4 bespreek ek gedigte uit genoemde eerste afdeling. *Die maer man met die groen trui* - duidelik 'n bepaalde masker of karikatuur van die ware Breytenbach - het in hierdie afdeling telkens 'n wisselende aard. Hy tree op as digter, malle, sieke, vreesvolle mens, eensame, reisiger, digter-kind, ensomeer. Selde kry ons in die gedig 'n direkte oop belydenis. Breytenbach skep verskillende gestaltes van *die maer man*

met die groen trui, in hom word dikwels houdinge en gesindhede geprojekteer wat die moderne mens in die algemeen raak.

Ook in die tweede afdeling, *kopatlas* - waarop ek in Hoofstuk 5 ingaan - draai die gedig nog (alhoewel in mindere mate) om ek en wêreld. Ons kry nou veral verbeeldingsreise. Zen laat hom veral sterk geld. Die openingsgedig, "nirvana", waarin Gautama Boeddha sy ek opeet, werk deur in die gedigte van hierdie afdeling. Dit vind 'n mooi hoogtepunt in "blomme vir boeddha", waarin die ek verdwyn en een word met al die elemente van die gedig.

Hierdie eenwording in die gedig van ek en wêreld geld ook vir die derde afdeling, *die mond is te geheim om pyn nie te voel nie*, 'n reeks liefdesverse. (Hoofstuk 6) Veral in die liefde, in die eenwording tussen man en vrou, bestaan die moontlikheid dat hiërargieë opgehef kan word. Selfs hier het die spreker 'n wisselende aard: dit wissel van 'n nederige dankbare mens oor die gawe van die liefde en die kosbaarheid van die geliefde, van die wonderlike eenwording tussen man en vrou, van die besondere spreker wat die ongenaakbare wêreld omtower - deur sy woord - tot 'n sprokieslandskap waarin hulle gelukkig woon, tot by die 'groot figuur' ('n god) van "verwoesting, die wrak", die skepper van sy geliefde en sy wêreld. In die meerderheid liefdesverse skuil die elegiese en verwordende, tog is in die liefde die wonder van metamorfose moontlik - 'n belangrike kenmerk van hierdie poësie.

Dit is uit hierdie studie duidelik dat die ek-spreker in *die ysterkoei moet sweet* 'n wisselende aard het. Alhoewel die spil van die gedig in die meerderheid gedigte draai om ek en wêreld, is dit oor die algemeen nie 'n ekkerige, selfopdringerige poësie nie. Dit is digwerk wat dikwels 'n korrektief van bv. selfspot op die ek bied en binne 'n Zen-sfeer trag om ek en wêreld te versoen.

Résumé of a Dissertation on:

THE I(-SPEAKER) IN DIE YSTERKOEI MOET SWEET
BY BREYTEN BREYTENBACH

by

Pieter Hendrik Roodt

under the guidance of Professor A.P. Grové,
in the Department of Afrikaans, University of
Pretoria, for the degree of Master of Arts

In this study I examine the I-speaker in Breyten Breytenbach's first volume of poetry. In order to do this a representative number of poems were selected from the three sections in this book and the rôle and function of the I-speaker in these were traced.

Critics differ as to how the I manifests itself in these poems. In the first chapter this is pointed out by briefly quoting a few of these differences, e.g.: According to F.I.J. van Rensburg and R. Schutte *die ysterkoei moet sweet* (the iron cow must sweat) is exhibitionistic; N.P. van Wyk Louw is of the opinion that the poet is somewhat too much involved with himself ("'n bietjie te veel ek-Breyten-rig-heid"); A.P. Grové judges that the I in some of these poems enforces itself upon the reader with the danger of impairing the ontic status of the work of art; André P. Brink and Rob. Antonissen consider these poems as being poetry of the I without an egotistic tone; for D.J. Opperman this is poetry with a preference for selfportrayal and mockery of the self; however, he finds some of the poems forced and exhibitionistic.

In Chapter 2 I deal *theoretically* with the I-speaker in the poem. By referring to and commenting on various critics I try to arrive at answers on among others the following questions: What rôle does the I fulfil in the poem? Is there a difference between the poetic I and the personal I? These questions have been satisfactorily answered in theoretical writings, *but* Breytenbach's poetry forces one to answer these questions anew.

From Chapter 3 onwards I analysed the selected poems. The first poem "Bedreiging van die Siekes" (Threatening of the Ill) is dealt with at length. This is a most unusual poem for Afrikaans. In this introductory

poem there are two conspicuous I-speakers: a jeering master of ceremonies who introduces to an audience "*die maer man met die groen trui*" (the thin man with the green sweater) - "*Breyten Breytenbach*". This Breytenbach then recites a poem which is revealing of his anxiety and fear: he is entangled in a world which threatens him. This world is portrayed through strong visual images - a surrealistic world in which the streets are transformed into blood by the rain. This speaker prophetically describes his inevitable burial in which his audience *shall* play a part, since he demands them to wound him first and then plant him in the ground. But he - an invalid - will continue talking about the coexistence and togetherness of extremes: death and decomposition on the one hand, "leeubekkie" (snapdragons) and "prewelende monnike" (muttering monks) on the other. In the last stanza the master of ceremonies again comments jeeringly on the Breytenbach in the poem: He is harmless, have mercy on him.

This poem can be read as a dedication to the remainder of poems in the volume, and in particular to those in the first section, *die maer man met die groen trui* (the thin man with the green sweater) - a title taken from the poem: particularly through the procédé of selfmockery and the continual recurrence of the motives of anxiety, threat, death, decomposition and rebirth, etc. This poem is merely an "example" - in other "examples" the same motives are more thoroughly elaborated on and/or altered.

In Chapter 4 I discuss certain poems taken from the first section. The thin man with the green sweater - a mask or caricature of the real Breytenbach - takes on a changing rôle: as a poet, madman, invalid, a terrified man, one who is lonely, a traveller, a poet-child and so forth. Seldom is there a direct open confession. Breytenbach creates differing portrayals of the thin man with the green sweater; he is one with fixed likes and dislikes, and attitudes which resemble modern man in general.

Also in the second section *kopatlas* (mind atlas) - which is dealt with in Chapter 5 - the poems revolve around the I and the world. We find

for the most part imaginary journeys. Zen asserts itself strongly. In the first poem, "nirvana", Gautama Buddha devours his I. This process dominates the remainder of the poems in this section. It culminates in "blomme vir boeddha" (flowers for buddha) when the I disappears and is assimilated in all the elements of the poem.

This unification of the I with the world also occurs in the third section, *die mond is te geheim om pyn nie te voel nie* (the mouth is too secret not to feel pain) - a series of love poems. (Chapter 6) In love, in the unification between man and woman lies the possibility of hierarchies being uplifted. Even here the speaker has a changing nature: it varies between being modest, thankful for the gift of love and the beloved; the wonder of man and woman becoming one; he who with the gift of the word transforms this unkind world into a fairyland in which they live happily; to the 'important speaker' (a god) in "verwoesting, die wrak" (destruction, the wreck), the creator of his beloved and his world. In most of the love poems we find the elegiac; however, in love the wonder of metamorphosis is possible - an important characteristic of this poetry.

An analysis of the poems shows the I-speaker to be of a changing nature. Although the majority of the poems focus on the I and the world, in general they do *not* become egotistic and self-assertive. Rather it is poetry in which we find correctives towards the I and which, within Zen, aims at reconciling the I with the world.